

ДЕИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ УСЛУГИ В БЪЛГАРИЯ

Георги Ч. Сотиров, Нели Ст. Димитрова

DEINSTITUTIONALIZATION OF SOCIAL SERVICES IN BULGARIA

Georgi Ch. Sotirov, Nelly St. Dimitrova

ABSTRACT: The present scientific work examines the deinstitutionalization in Bulgaria. Deinstitutionalization is a social reform that aims to completely change the model of social services in Bulgaria. This process called "deinstitutionalization" is not new. It is "a long and complex process, as it involves changing the lives not only of children, but also of people from vulnerable groups.

KEYWORDS: deinstitutionalization in Bulgaria, social services

От 2000 г. България провежда целенасочена реформа в сферата на социалните услуги, която стартира първо в сферата на услугите за деца и след това премина и към услугите за другите възрастови групи. Реформата е насочена към деинституционализация и децентрализация на социалните услуги. От система на специализирани институции, предлагащи универсален отговор на различните потребности и проблеми на хората, се премина към създаване на социални услуги в общността, индивидуализиращи подхода и целящи интегрирането на уязвимите групи в социалните общности.

От 2010 г. се изпълнява и Националната стратегия "Визия за деинституционализация на децата в Република България", която очертава политическия ангажимент за реформа в системата на грижа за децата и семействата. В този контекст процесът на деинституционализация е насочен към създаване на среда и политики за развитие, социално включване и участие на всички деца. За изпълнението на тази национална стратегия са приети два последователни плана за действие през 2010 и през 2016 г. С последния актуализиран план за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализацията на децата в Република България“ се цели закриване на всички институции за деца в страната [4].

Деинституционализацията е *социална реформа*, която цели цялостна промяна на модела на социалните услуги в България. Този процес, наречен „деинституционализация“, не е нов. Той е „дълъг и сложен процес, тъй като се отнася до промяна на живота не само на децата, но и на хора от уязвимите групи.

В Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в България“ е предвидено ясно: „Деинституционализацията е процесът на заместване на институционалните грижи за децата с грижи в семейна или семейна среда в общността, не се ограничава до децата, напускащи институции. Това е процесът на предотвратяване настаняването на деца в институции, създавайки нови възможности за деца и семейства да получават подкрепа в общността, и се осъществява на много нива“ [4, с. 3]. Както пише Р. Михайлова [2]: "Големите образователни институции и домове винаги са били заклеявани от отрицателна стигма. Понятията "дом" и "деца от домовете" често се свързват с изоставянето на деца от престъпни младежи. По този начин децата изпитват чувство, което е различно, ограничено и отхвърлено. "

Процесът за деинституционализация на услугите за възрастни и особено за хората с увреждания също е застъпено в Националната стратегия. Дългосрочната грижа предвижда изграждане на достъпни и качествени услуги в общността и в домашна среда, които да осигурят възможност за социално включване на хората с увреждания и възрастните хора и същевременно да имат превантивна роля по отношение на институционализацията на тези лица. Сериозен акцент в

нея е поставен върху деинституционализацията на грижата за хора с увреждания и възрастните хора, развитието на услугите в домашна среда и подкрепата на семейства с повишена отговорност към грижите за зависими членове на семейството. Насърчаването на взаимодействието между социалните и здравните услуги, включително и развитието на иновативни междусекторни услуги, както и прилагането на интегриран подход, също са сред приоритетите в Стратегията, както и създаването на по-ефективен механизъм за финансиране на дългосрочната грижа и постигане на устойчиво нарастване на финансовите средства за услуги в общността и в домашна среда.

За нейното изпълнение е приет план за действие, който е с хоризонт до 2021 г. За периода на неговото действие са определени конкретни цели, с които да се постави нужната основа за реализиране на процеса на деинституционализация на грижата за хората с увреждания и възрастните хора и изграждането на алтернативна подкрепа в общността чрез предоставянето на качествени и достъпни услуги за дългосрочна грижа. Поставените конкретни цели са насочени и към създаване на условия за независим живот и включване в общността, в съответствие с чл. 19 от Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания.

Планът за действие за Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в България“ [5] представя това, което ще проведе тази деинституционализация, а именно: осигуряване на правото на децата на семейна среда и достъп до качествени грижи и услуги според техните индивидуални нужди. Специфичните подцели са: 1) законодателно регулиране, финансиране и осигуряване на персонал на широк спектър от услуги за деца и семейства в общността, надграждайки най-добрите практики и привличайки иновативни подходи; 2) увеличаване на капацитета в системата за закрила на детето чрез ясно дефинирано и ефективно разпределение на правомощията и отговорностите на закрилата на детето, доставчиците на услуги и осигуряването на адекватен професионален капацитет за ефективната работа на системата; 3) закриване на 137 институции за деца в рамките на 15 години от приемането на документа; 4) избягване настаняването и отглеждането на деца от 0 до 3 години в жилищни грижи от всякакъв вид след реформата. Планът за действие [5, с.15] е разработен за реализиране на визията с цел „предотвратяване настаняването на деца извън техните семейства“ и „създаване на нови услуги ... индивидуално ориентирани към нуждите на всяко дете и неговото семейство и по-високи качество на грижата“. Новият план представя концепции за разработване и финансиране на национални проекти по ДИ, както и карта на услугите, които да бъдат изградени и разкрити в периода. („Приеми ме 2015“ – продължение на проекта за развитие на приемната грижа „И аз имам семейство“ от период 2010 – 2015 г. – е единственият проект, който е пряко и непрекъснато продължение на проектна дейност от предишния планов период). Планът предвижда през 2020 г. вече да няма институционална грижа за деца в страната.

Деинституционализацията е образно затваряне на големи институции – различни сираци, където децата уж се грегират. Но нови алтернативни услуги за деца – център за настаняване от семеен тип за временно настаняване; кризисен център; преходно жилище; защитени жилища и други. по особен начин възпроизвеждат структурата на по-големите институции, правейки ги по-малки. Те също така се управляват от директори и техният персонал включва педагози и социални работници като по-големи домове. Единственото указание в тази характеристика са малкият брой деца, които ги обитават и които са в домове, оборудвани така, че да приличат на семейни жилища. Т.е. децата отново са сегрегирани [1].

В една от монографията си Р. Михайлова пише за изолацията на децата в „големите домове“, но по същество тя се отнася до „малките домове“, които са определени като алтернатива на институционалните грижи: „Изоляцията в домовете и тяхното събиране на групи често води до отчуждение от света. По този начин могат да възникнат дефицити в областта на комуникацията и емоциите“ [2, с.25].

Така наречените „Алтернативни услуги за деца“ също са институции, които са минимизирали модела на големите домове. Затворени в по-малко пространство, в домашни условия като семейно жилище и общуване с по-малко деца, децата също са разделени по

определени признаци: икономически, с умствени и физически увреждания, претърпели насилие и др.

Системата за социални услуги в България се базира главно на чужди модели за деинституционализация на деца в неравностойно положение. За да се продължи този процес, трябва да се разгледат подробно повече практики и модели, съществуващи в света, но те да са подходящи за българските условия. Изучавайки институционалните деца и институции в своя монографски раздел „Нагласи на персонала на системата за закрила на детето“ [2, стр. 58–75] Р. Михайлова твърди, че самите основни участници в деинституционализацията – служители на Държавната агенция за закрила на детето и служителите в съществуващата „Защита на детето“ имат съмнения относно перспективата за деинституционализация. Освен това не трябва да се вижда аритметика на съществуващите институции и децата, настанени в тях. Дори с оглед на тежката икономическа ситуация в страната трябваше да запазят някои детски институции. Лайтмотивът, че децата им са сегрегирани, съответства на сегрегацията на децата в т.нар. „Алтернативни“ социални услуги за деца.

В заключение може да се каже, че деинституционализацията в България се придържа към затварянето на големи домове, където се смята, че децата са разделени и не получават социализация в по-широката палитра, която получават други деца, израснали в семейства. Така наречените „Алтернативни услуги за деца“ също са институции, които са минимизирали модела на големите домове.

Литература:

1. Жечев, Ж. Ролята на НПО за деинституционализацията в България. УИ „Епископ К. Преславски”, Ш., 2014.
2. Михайлова, Р., Германски опит с детски институции Шумен, 2015.
3. Мониторингов доклад 2010–2011 г. на плана за действие на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в република България”
4. Национална стратегия „Визия за деинституционализацията на децата в Република България 2008–2018.
5. План за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализацията на децата в Република България“, 2010.

*Георги Чавдаров Сотиров
докторант в катедра „Социална работа“,
Педагогически факултет
ШУ „Епископ Константин Преславски“*

*проф. д-р Нели Стойчева Димитрова
научен ръководител
Педагогически факултет
ШУ „Епископ Константин Преславски“
n.dimitrova@shu.bg*